

Treść i dynamika objawienia imienia Bożego w Księdze Wyjścia Część II: Analiza narracji Wj 25,1-40,38

Streszczenie: Artykuł stanowi kontynuację studium podejmującego temat znaczenia formuł imienia Bożego: אֱהְיֶה אֲשֶׁר אֶהְיֶה, יהוה, אֶהְיֶה oraz אֶהְיֶה (Wj 3,14-15). Analizie poddana zostaje dalsza partia materiału tekstualnego Księgi Wyjścia (Wj 25,1-40,38), gdzie JHWH zaprezentowany jest przede wszystkim jako manifestujący swoją obecność w przybytku, który nakazuje zbudować na mieszkanie dla siebie. Stosując metodę analizy narratywnej do całości materiału narracyjnego, autor dochodzi do wniosku, że głównym celem komunikacyjnym księgi jest ukazanie Boga jako będącego, co jest sygnalizowane w formułach imienia Bożego i potwierdzone w całej narracyjnej reprezentacji wydarzeń. Prezentacja obecności JHWH staje się coraz bardziej intensywna wraz z postępowaniem narracji, a Bóg przechodzi od nieznanego imienia i niedostrzegalnej obecności do bycia znanym w imieniu JHWH i trwale obecnym pośród Izraelitów.

Słowa kluczowe: Imię Boże, Księga Wyjścia, JHWH, Jestem, który Jestem, Przybytek, Analiza narracji

The Content and Dynamics of the Revelation of the Divine Name in the Book of Exodus Part II: Analysis of the Narrative Exod 25:1-40:38

Abstract: The article constitutes a continuation of the study addressing the significance of the formulas of the Divine Name: אֱהְיֶה אֲשֶׁר אֶהְיֶה, יהוה, and אֶהְיֶה (Exod 3:14-15). The analysis focuses on the subsequent textual material of the Book of Exodus (Exod 25:1-40:38), where YHWH is primarily portrayed as manifesting His presence in the Tabernacle, which He commands to be built as His dwelling place. Applying the method of narrative analysis to the entirety of the narrative material, the author concludes that the primary communicative aim of the book is to present God as being. This concept is signaled in the formulas of the Divine Name and confirmed throughout the narrative representation of the events. The depiction of YHWH's presence intensifies progressively as the narrative unfolds, with God transitioning from an unknown name and imperceptible presence to being known by the name YHWH and permanently present among the Israelites.

Keywords: Divine Name, Book of Exodus, YHWH, I Am Who I Am, Tabernacle, Narrative analysis

Wstęp

Prezentowany artykuł stanowi kontynuację studium, którego pierwszą część opublikowano pt. *Treść i dynamika objawienia imienia Bożego w Księdze Wyjścia (cz. I) – analiza narracji Wj 3,16–24,18* i obejmuje badanie dalszej części narracji Księgi Wyjścia, to jest Wj 25,1–40,38. Analiza ta opiera się na koncepcji, zgodnie z którą formuły imienia Bożego (Wj 3,14–15) w swojej niejednoznaczności stanowią element strategii narracyjnej, w której niedookreśloność znaczenia wprowadzonego na początku opowieści elementu ma charakter zamierzony, a pełne znaczenie będzie odsłaniane stopniowo w toku narracji (Sonnet 2010, 334). Na podstawie tego założenia postawiona teza artykułu zakłada, że semantyczna zawartość formuł imienia Bożego, odwołująca się do etymologii i sprowadzająca się do deklaracji JESTEM, znajduje swoje wyjaśnienie i potwierdzenie w narracyjnej prezentacji wydarzeń wyjścia, zawarcia przymierza i zamieszkania Boga pośród Izraela. Poszukiwanie znaczenia imienia Bożego, przedstawionego w formułach Wj 3,14–15, odbywa się w kontekście całościowej narracji Księgi Wyjścia.

Analiza przedstawiona w pierwszej części opracowania Księgi Wyjścia wykazuje, że w początkowej części narracji (Wj 1,1–24,18) Boża obecność, początkowo niejawna w opisach sytuacji wyjściowej (Wj 1–2), a następnie zadeklarowana i ujawniona w relacji o teofanii i dialogu (Wj 3,1–4,18) oraz w formułach imienia, ostatecznie zostaje zmanifestowana w opisanych wydarzeniach, których podmiotem jest JHWH. Działania Boga, w których ujawnia On swoją obecność, zostały wyodrębnione w dwóch sekcjach: pierwsza przedstawia JHWH jako zaangażowanego i działającego na rzecz Izraela, a przeciw jego wrogom, w wydarzeniu wyjścia (sekcja I, Wj 3,16–18,27), druga zaś – jako tego, który obdarza Izrael Prawem i wprowadza związek przymierza (sekcja II, Wj 19,1–24,18).

1. Analiza zdarzeń narracji wyjaśniających znaczenie imienia Bożego (Wj 3,16–40,38)

1.1. Sekcja III (Wj 25,1–40,33)¹

Fragment Wj 25,1–40,33 stanowi trzecią sekcję całości narracji zdarzeń Księgi Wyjścia, tłumaczących Boże imię JESTEM. Choć pod względem organizacji dyskursu, początek oraz znaczna część (25,1–31,18) zdarzeń, stanowi kontynuację wydarzenia przymierza synajskiego, to za przyjętą tutaj delimitacją przemawia kryterium tematyczne, którym jest motyw zamieszkania Boga pośród ludu Izraela i wątek stanowiący jego narracyjną

¹ Niniejszy podpunkt, określony jako sekcja III jest kontynuacją analizy zdarzeń Wj 3,16–40,38 ujętych w ramach trzech sekcji. Sekcje I i II przedstawione zostały w pierwszej części artykułu.

ekspozycję. Obok kulminacyjnego zdarzenia, w którym mieszkanie napelnione zostaje obecnością JHWH Wj 40,34, wątek ten obejmuje również podanie przez Boga instrukcji, co do sporządzenia mieszkania i odbywającego się tam kultu (25,1-31,18), a następnie opowieść o przebiegu ich realizacji (35,4-40,33). Tak znamienne proporcje, w których wskazany wątek zajmuje więcej niż jedną trzecią część Księgi Wyjścia, potwierdzają jego zasadniczą rolę w całości narracji, gdyż kompozycja dzieła literackiego sytuując poszczególne jego elementy w określonym porządku określa ich ważność w perspektywie tematu całości dzieła. Za osobną analizą tak wyodrębnionej jednostki przemawia również fakt, iż poszczególne elementy – instrukcja, wykonanie, zamieszkanie – pozwalają na wpisanie jej w zaproponowany przez C. Bremonda (Bremond 1968, 285-291) schemat sekwencji narracyjnej.

Pierwsza część sekcji 25,1–31,18, stanowi obszerną i szczegółową instrukcją budowy mieszkania². Podobnie, jak miało to miejsce w przypadku poprzednich sekcji, na początku, w formie streszczenia – zakomunikowane zostaje najważniejsze wydarzenie wraz z jego celem: *I uczynią Mi święty przybytek i zamieszkać pośród nich* (25,8). Zatem wszystkie zdarzenia związane z budową, począwszy od udzielania instrukcji a skończywszy na zawieszeniu *zastony u wejścia* (40,33), są ukierunkowane na zamieszkanie JHWH pośród Izraelitów.

Informacja ta jest szczególnie ważna, gdyż stałe zamieszkanie (יָשַׁב) pośród (בְּתוֹכָם) synów Izraela wydaje się być najbardziej wyrazistą realizacją imienia JESTEM. Ten związek pomiędzy możliwością zrozumienia znaczenia imienia JHWH, a Jego zamieszkaniem pośród Izraelitów zostaje wskazany w toku narracji jeszcze raz w 29,45-46: *I będę mieszkał pośród Izraelitów i będę im Bogiem. I poznają, że Ja jestem JHWH, ich Bogiem, który wyprowadził ich z ziemi egipskiej, aby mieszkać (יָשַׁבְתִּי)³ pośród nich, Ja jestem JHWH, ich Bóg*. Informacja ta zostaje powtórzona, aby pośród obszernego materiału instrukcji, odbiorca utrzymał właściwy punkt widzenia. JHWH wyprowadził Izraelitów z Egiptu, aby pośród nich zamieszkać a skutkiem tego będzie poznanie Go jako ich Boga w imieniu JHWH.

W narracyjnej strategii całej Księgi Wyjścia zakres posługiwania się opisem oraz narracją deskryptywną jakimi w istocie są przekaz instrukcji oraz, w znacznej mierze, relacja z postępów w przygotowaniu mieszkania i całego jego wyposażenia⁴, ma za zadanie uwydatnić i wyeksponować znaczenie tego, co jest opisywane oraz wskazać na wagę nadchodzących zdarzeń (Bal 2012, 36). Jednakże, przede wszystkim opis, który ze swej natury odnosi się do konkretnej rzeczywistości, którą odwzorowuje lub kreuje, spełnia funkcję urealnienia i ukonkretnienia tego, co jedynie zadeklarowane, abstrakcyjne i pojęciowe (Wolf 2007, 23).

² Ten termin wydaje się najbardziej adekwatnym tłumaczeniem oddającym zawartość semantyczną pojęcia również w kontekście narracyjnego przedstawienia JHWH jako obecnego-mieszkającego pośród Izraela (Majewski 2010, 311-322).

³ Konstrukcja infinitiwu wskazuje na zamiar, wyraża zatem cel (Waltke i O'Connor 1990, 606-607).

⁴ Informując o tym jak ma wyglądać i funkcjonować mieszkanie oraz zdając relację z postępów w przygotowaniu aktor i narrator szczegółowo opisują samo mieszkanie (Koopman 2018, 33).

Przyszłe mieszkanie JHWH zostaje więc unaocznione odbiorcy tak, że może mieć wrażenie bezpośredniego doświadczania przestrzeni świętego przybytku, gdzie ma zamieszkać JHWH. Odbiorca otrzymuje informację, iż zamiar zamieszkania Boga pomiędzy synami Izraela jest całkowicie rzeczywisty, skoro precyzyjnie udziela On Mojżeszowi szczegółowych, a wręcz drobiazgowych instrukcji przygotowania mieszkania. Nie opisuje się bowiem w sposób tak realistyczny tego, co miałyby być jedynie symbolem, a więc w tym mieszkaniu ma ktoś zamieszkać. Taką, urealnijającą funkcję pełnią również przepisy organizujące cykliczny i stały⁵ kult, który będąc odpowiedzią na obecność – swoistym sposobem odniesienia wobec Boga – zorganizowany w formie cyklicznej poświadcza autentyczność i stałość owego przebywania Boga w świętym mieszkaniu. Temu samemu służy także, zastosowana w dyskursie deskrypcja przybytku, sprzętów, strojów kapłańskich i czynności kultycznych, posiadająca charakter referencyjno-retoryczny (Bal 2012, 47). Wymieniane w opisie gatunki cennych materiałów, których należało użyć do budowy mieszkania: złoto, srebro, brąz, purpura, bisior niekiedy wzmocnione przez określenia: szczery (רָהֵק), czysty (רָא) lub przedni (שָׂרָא) realizują jednoznacznie cechę wartościującą, podkreślając rangę opisywanego miejsca a pośrednio tego, dla którego jest ono przygotowywane. Jeśli więc, prawdziwie sam Bóg, miał zamieszkać w tym mieszkaniu i a kult miał być odpowiedzią na jak najbardziej realną jego obecność, to w narracji nie można było wyrazić tego nie posługując się słowami o tak wielkiej wadze.

Jak zaznaczono powyżej, skupiona na zamieszkaniu JHWH pośród Izraela narracja sekcji Wj 25,1–40,33 przedstawia układ zdarzeń, tworzących sekwencję narracyjną: *możliwość-aktualizacja-wypełnienie* (Bremond 1968, 285-287). Według aplikowanego schematu, polecenie konstrukcji przybytku i przekazanie szczegółowych instrukcji oraz wyznaczenie wykonawców (25,1–31,18) jest zdarzeniem otwierającym możliwość trwałej obecności-zamieszkania Boga pośród swojego ludu. Cały opis budowy mieszkania (35,4–40,33) to zdarzenie realizujące tę potencjalną możliwość. Zamknięciem całej sekwencji jest spełniona teraz – a wirtualna dotychczas - możliwość ostatecznego stałego zamieszkania Boga – JHWH pośród ludu (40,34-38). W ramach możliwości rozwoju opowieści pojawia się tutaj również epizod, który może być określony mianem enklawy⁶. Zdarzeniem o charakterze węzłowym⁷ wprowadzającym sytuację, w której obecność Boga pośród Izraela pozostanie jedynie na poziomie potencjalnej możliwości jest grzech związany z posągami złotego cielca (32,1-29). Z perspektywy przyjętego tutaj kryterium jest on zamierzonym

⁵ Wj 27,20: Ty rozkażesz Izraelitom, aby przynosili do świecznika oliwę czystą, celem nieustannego podtrzymywania światła lampy (בְּרָאָה טְהוֹרָה).

⁶ Z sekwencją taką mamy do czynienia, kiedy *pewien proces, aby osiągnąć cel, musi włączyć w siebie inny proces, który służy mu za środek realizacji* (Bremond 1968, 287).

⁷ Gdyby nie udało się rozwiązać konfliktu w ten właśnie sposób, narracja potoczyłaby się w zupełnie innym kierunku (Chatman 1980, 53-54).

środkiem fokalizacji⁸, skupiającym uwagę na zasadniczym temacie Księgi Wyjścia. Dzięki takiej sekwencji zdarzeń narracja kształtuje u odbiorcy zamierzony punkt widzenia, co do tego jaki jest cel, ku któremu prowadzi cała narracja.

2. Analiza wydarzenia kulminacyjnego w narracji (Wj 40,34-38)

O tym ostatecznym spełnieniu możliwości zamieszkania JHWH pośród Izraelitów narrator informuje w sposób zaskakująco zwięzły, gdyż tekst opisujący to kulminacyjne zdarzenie obejmuje jedynie pięć wersetów (40,34-38). Dzieje się tak, gdyż pod względem objętości, ciężar całego wydarzenia zamieszkania przesunięty został na opis przygotowania i przyszłego kultu, w którym w sposób antycypujący przedstawia w sytuację obecności (Bal 2012, 39).

Czasowniki wyrażające czynność zmiany osłaniać/nakrywać (הִסְקָה) oraz napełniać (מָלָא) nie wprowadzają wprawdzie tej samej dynamiki jak używany w dwóch poprzednich sekcjach czasownik schodzić (יָרַד), niemniej również w przypadku napełnienia pewnej przestrzeni, mamy do czynienia ze zmianą. Nieobecność przechodzi w obecność⁹. Dodatkowo, już wcześniej odbiorca otrzymał informacje (25,9.40;26,30;27,8), że przyszła konstrukcja ma odzwierciedlać ukazany na górze Synaj wzór. Jeśli więc to, co Mojżesz widział na górze jako mieszkanie miało być odwzorowane pośród Izraelitów, to również sama sytuacja zstąpienia będzie odwzorowana w mieszkaniu. Ponieważ jednak, obecność JHWH na górze była przestrzennie odległa i czasowo ograniczona a przez to mniej dostępna, teraz następuje jej intensyfikacja. Podobnie, również aspekt czasowy zostaje wzmocniony, gdyż obecność Boga na Synaju była jednorazowym zdarzeniem, teraz odbiorca otrzymuje wyraźne stwierdzenie stałości. *Obłok bowiem Pana za dnia zakrywał przybytek, a w nocy błyszczał jak ogień na oczach całego domu izraelskiego w czasie całej ich wędrówki* (40,38). Noc i dzień to dwie części opisujące całość czasu, zostają one dookreślone całością ich wędrówki (מִלְכָּל־מִסְעָרֵיהֶם), która może być kategorią czasową¹⁰ ale z pewnością również przestrzenną. W takim ujęciu otrzymujemy dwa fundamentalne aspekty z punktu widzenia fabuły i narracji o zdarzeniach - czas i miejsce. Są to więc ramy dla wszystkiego, co może się wydarzyć i zostać opowiedziane, a w tym wszystkim obecny jest JHWH (Sailhamer 1992, 15). Co więcej, narrator informuje, że dla samych Izraelitów (i to dla wszystkich לְעֵינֵי כָל־

⁸ Pod pojęciem fokalizacji rozumiemy sposób przedstawiania zdarzeń i osób w określonej perspektywie, kształtujący u odbiorcy punkt widzenia zamierzony przez autora tekstu (Bal 2012, 146-164).

⁹ Dodatkowo zauważyć należy, iż konsekwencje tej zmiany będą względnie stałe, w przeciwieństwie do sytuacji oddanej przy użyciu czasownika יָרַד, który w pierwszym zejściu Boga do Egiptu (Wj 3,8) oraz w zdarzeniu teofanii Synajskiej (19,18) nie informuje o zamieszkaniu JHWH a jedynie o Jego przybyciu (Pawłowski 1999, 14-15).

¹⁰ *Wędrówka* oznacza również zasadniczy i względnie stały model egzystencji Izraelitów.

בְּיַתְּיָאֵל) jest to obecność uchwytna zmysłowo. Zatem wolno stwierdzić, iż na poziomie narracji obecnością JHWH napełnione zostało mieszkanie ale również cała rzeczywistość przedstawiana przez opowieść. Imię JESTEM oznacza zatem w tym punkcie narracji - jestem stale obecny, w każdym miejscu i czasie jestem pośród synów Izraela.

Wnioski

Przeprowadzona analiza miała na celu dostarczenie materiału umożliwiającego wykazanie, że w całościowo ujętej narracji Księgi Wyjścia – zarówno w aspekcie fabuły jak i dyskursu - zostało przedstawione imię Boże. Założono, że imię to zaprezentowane zostało według modelu, w jakim znaczenie imienia, ujawnionego na początku Księgi Wyjścia w formułach JHWH, JESTEM oraz JESTEM, który JESTEM (Wj 3,14-15), tłumaczone jest przez kolejne zdarzenia i działania, których podmiotem sprawczym jest Bóg. W toku analizy narracji wyodrębniono szereg działań i zdarzeń manifestujących obecność JHWH i w ten sposób tłumaczących znaczenie formuły Bożego imienia JESTEM. Zdarzenia te – chociaż w ramach niniejszej analizy ujęte w trzy odrębne sekcje – wszystkie na swój sposób ujawniają obecność Boga-JHWH, a składając się na całość materiału narracji Księgi Wyjścia, stają się tworzywem jednego wydarzenia jakim jest objawienie imienia Bożego.

W analizie narratywnej podstawowym markerem wydarzenia jest zmiana – przejście z jednego stanu do drugiego (Chatman 1980, 43). Zjawisko to przedstawia się najwyraźniej w zestawieniu sytuacji wyjściowej oraz końcowej, stanowiących ramy całej opowieści. Przeprowadzona analiza pozwala nam na takie właśnie zestawienie. Sytuacja początkowa, stanowiąca punkt wyjścia całej opowieści przedstawiona została następująco: Izraelici są niewolnikami w ziemi egipskiej, w której panem jest faraon, przymuszeni (Wj 1,13-14), wykonując jego nakazy wznoszą dla niego budowle w Pitom i Ramses (Wj 1,11). Bóg jest niewidoczny, niedziałający aktywnie w sposób jawny, Jego imię JHWH oznajmiające obecność jest nieznanne. W sytuacji finalnej¹¹ narracja prezentuje zgoła inną rzeczywistość: faraon-pan ziemi egipskiej jest nieobecny, Izraelici *ochotnym sercem* (Wj 25,2; 35,5.22; 36,2) wypełniając nakaz swojego Pana, zbudowali dla Niego mieszkanie, w którym będzie On stale obecny. Bóg znany jest pod swoim imieniem JHWH, jego obecność jest wyraźna, dostrzegalna przez wszystkich (40,38). Pomiędzy tymi dwoma punktami, opisującymi przejście od Boga nieznanego i nieobecnego do znanego z imienia i mieszkającego pośród Izraelitów, ma miejsce zdarzenie ujawnienia Mojżeszowi formuły imienia JHWH, JESTEM, który JESTEM oraz JESTEM, a następnie zgrupowane zostają w trzy sekcje zdarzenia i działania, tłumaczące sens formuły imienia.

¹¹ Zdarzenie to (Wj 40,34-38) od strony literackiej stanowi punkt kulminacyjny całej Księgi Wyjścia oraz opowiadanej w niej historii (Fokkelman 1987, 57-61).

Kryterium wyodrębnienia poszczególnych sekcji w obu częściach opracowanego materiału w toku analizy jest odmienny charakter działań i zdarzeń, objawiających znaczenie formuł imienia, których zamierzony skutek i streszczony program zostaje zakomunikowany na początku każdej z sekcji (Wj 3,16-17.20; 19,5-6; 25,8).

W części pierwszej opracowanego materiału narracyjnego zostały przedstawione dwie sekcje Księgi Wyjścia. Pierwsza z nich (Wj 3,16–18,27), obejmuje zdarzenia i działania Boga wobec faraona i Egipcjan, na tym etapie narracji Izraelici są jedynie pośrednio adresatami działań JHWH. Izrael jest raczej beneficjentem korzystnych skutków zdarzeń, których sprawcą jest Bóg-JHWH. Jednakże działanie JHWH, a więc Jego obecność w przeciwieństwie do sytuacji początkowej – jest już wyraźnie dostrzegalne w swoich rezultatach. Wyjawione na wcześniejszym etapie imię JESTEM może być zatem zrozumiane jako – jestem tym, który sprzyja Izraelitom i działając przeciw ich ciemnościom wyprowadził ich na wolność¹².

Sekcja druga (Wj 19,1–24,18) wyodrębniona została z działań Boga, które swoje bezpośrednie dopełnienie znajdują w Izraelitach. W zdarzeniach tej sekcji Bóg-JHWH jest w uchwytne zmysłowo-widziany i słyszany. Formuła imienia Bożego JESTEM, znajduje w tej sekcji swoją treść przede wszystkim w charakteryzującej więź przymierza wypowiedzi – Ja jestem dla was Bogiem a wy jesteście dla Mnie ludem¹³.

Natomiast w sekcji trzeciej - Wj 25,1–40,33 ujęte zostały zdarzenia i działania skupione są wokół ukonstytuowania trwałej obecności Boga pośród Izraela, a wręcz na zorganizowaniu stałej kohabitacji. Działania te znajdują swoją ostateczną realizację w zdarzeniu zamieszkania JHWH pośród Izraela. Zatem imię Boże JESTEM zostaje wytłumaczone przez opowiedziane w tej sekcji zdarzenia i działania jako-jestem tym, który na stałe zamieszka pośród was¹⁴.

Zdarzenia każdej z sekcji wprowadzają trwałą zmianę w sytuacji Izraelitów, a jednocześnie komunikują odbiorcy opowieści inny aspekt obecności Boga-JHWH. Zatem ujawnione w początku opowieści imię JESTEM - będące w istocie deklaracją obecności – stanowi ceną wskazówką dla zrozumienia całej opowieści Księgi Wyjścia. Imię to zostaje następnie wytłumaczone w opisie zdarzeń, informujących o obecności i działaniu Boga, dlatego narracja Księgi Wyjścia, będąc opisem działania JHWH jest zarazem opisem Jego imienia.

Wyodrębnione w analizie sekcje, kategoryzując odmienny charakter manifestowania się obecności JHWH na poszczególnych etapach narracji, pozwalają uchwycić również specyficzną dynamikę tej manifestacji. Nie można bowiem postawić na równi – ujawniających się w sekcji pierwszej – oznak przychylności Boga widocznych jedynie w skutkach Jego działania z – ukazaną w sekcji drugiej – trwałą więzią przyjaźni wyrażoną w zawartym

¹² [...] i poznacie, że Ja jestem JHWH, Bóg wasz, (który) uwolnił was spod jarzma egipskiego. (Wj 6,7b).

¹³ I wezmę sobie was za mój lud, i będę wam Bogiem, i poznacie, że Ja jestem JHWH, Bóg wasz (Wj 6,7).

¹⁴ I będę mieszkał pośród Izraelitów [...] I poznają, że Ja, Pan, jestem Bogiem, który wyprowadził was z ziemi egipskiej i zamieszkał pośród was, Ja jestem JHWH, waszym Bogiem.(Wj 29,45-46).

przymierzu. Tej więzi przymierza samej w sobie, nie można zrównać ze stałym zamieszkaniem JHWH w przygotowanym mieszkaniu i stałym kultem jako adekwatną odpowiedzią na Bożą obecność¹⁵. Ponieważ kolejne, wyodrębnione w analizie sekcje, podążając za tokiem narracji (zasadniczo zgodnej z fabułą), odzwierciedlają jej strukturę, zatem wnioskować można, że również sama narracja przedstawia treść imienia JESTEM w sposób narastający. Na taką dynamikę wskazał już A. D. Surls określając jej charakter jako stopniowy – *gradualny* (Surls 2017, 13.182).¹⁶ Niemniej w świetle przeprowadzonej powyżej analizy, charakterystyka ta wydaje się niepełna, chociażby z uwagi na fakt, że tłumaczenie znaczenia imienia JHWH w zdarzeniach nie kończy się na 34 rozdziale Księgi Wyjścia, gdyż narracyjna realizacja fabuły sięga jeszcze dalej i wraz z kolejnymi zdarzeniami dynamika objawiania obecności JHWH podlega dalszej intensyfikacji. To właśnie w opowiedzianych dalej zdarzeniach – wykonania mieszkania, a następnie w podsumowującym wynik całej narracji (Ska 2000, 27-29) finalnym zdarzeniu¹⁷ wypełnienia mieszkania przez obecność JHWH – dynamika osiąga swoją kulminację.

W toku opowieści, kolejne zdarzenia kumulują się tworząc pewną sumę, dającą coraz pełniejszy i głębszy zakres znaczeniowy formuły JESTEM. Jednocześnie wydarzenia te posiadają coraz wyższy stopień intensywności wyrazu. Zadeklarowane na początku JESTEM staje się w nich coraz bardziej konkretne i wyraziste a zatem i coraz bardziej czytelne. Zatem odbiorca zaznajomiony z całością opowieści napełnionej narastającymi przejawami obecności JHWH, prowadzącymi aż do podsumowującego opowieść punktu finalnego, zostaje doprowadzony do odpowiedzi na stworzone przez niejednoznaczność formuł pytanie o znaczenie imienia JHWH. W świetle przeprowadzonej analizy odpowiedź na to pytanie stwierdzać będzie, iż JHWH jest tym, który JEST.

Literatura

- Bal, M. 2012. *Narratologia. Wprowadzenie do teorii narracji*. Tłumaczy E. Kraskowska, E. Rajewska. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Berlin, A. 1994. *Poetics and Interpretation of Biblical Narrative*. Winona Lake: Eisenbrauns.

¹⁵ Tak drobiazgowo przygotowany i opisany kult, podobnie jak mieszkanie z jego wyposażeniem oraz wszystkie przepisy ostrożności podkreślające transcendencję JHWH straciłyby rację bytu, gdyby obecność nie była w pełni rzeczywista (De Vaux 2004, 342; Majewski 2018, 95).

¹⁶ Szczytem objawienia (*the climax of revelation*) treści Boskiego imienia jest wg. A. Surlsa, nie zamieszkanie JHWH w mieszkaniu Wj 40,34-38 ale wypowiedź tzw. formuły miłosierdzia Wj 34,6-7 (Surls 2017, 181).

¹⁷ Określenie *finalne* oznacza, iż zdarzenie to nie jest jedynie ostatnim w ujęciu chronologicznym ale przede wszystkim w logicznym porządku narracji, punktem do którego osiągnięcia zmierza cała opowieść jako do swego celu. Te dwa elementy kompozycji – zdarzenie inicjujące oraz zdarzenie finalne – sprawiają, że opowieść stanowi spójną logicznie i kompletną całość.

- Bermond, C. 1968. Kombinacje syntaktyczne między funkcjami a sekwencjami narracyjnymi. Tłumaczy Kwiatkowski, W. *Pamiętnik Literacki: Czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej*, 59 (4): 285–91.
- Chatman, S. 1980. *Story and Discourse Narrative Structure in Fiction and Film*, Ithaca: Cornell University Press.
- Chatman, S. 1984. O teorii opowiadania. Tłumaczy Fessel, I. *Pamiętnik Literacki: Czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej*, 4 (75), 199–222.
- De Vaux, R. 2004. *Instytucje Starego Testamentu. Tom I/II*. Tłumaczy Brzegowy, T. Poznań: Wydawnictwo Pallottinum.
- Fokkelman, J. P. 1987. Exodus. W: R. Alter, F. Krehode (red.), *The literary guide to the Bible*. Cambridge: Belknap Press, 56–65.
- Joüon, P., Muraoka T. 2006. *A Grammar of Biblical Hebrew*. Roma: Editrice Pontificio Istituto Biblico.
- Koopman, N. 2018. *Ancient Greek Ekphrasis: Between Description and Narration: Five Linguistic and Narratological Case Studies*. Leiden: Brill.
- Majewski, M. 2008. *Mieszkanie Chwały. Teologia sanktuarium Izraela na pustyni (Wj 25-31; 35-40)*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Papierskiej Akademii Teologicznej.
- Majewski, M. 2010. Przybytek czy Mieszkanie? Hebrajski termin miškān i zasada ekwiwalencji w tłumaczeniu Biblii. W: W. Chrostowski (red.), *Ex oriente lux. Księga Pamiątkowa dla Księdza Profesora Antoniego Troniny*. Warszawa: Stowarzyszenie Bibliistów Polskich, 311-322.
- Pawłowski, Z. 1999. Forma i struktura literacka Księgi Wyjścia 19-24. *Collectanea Theologica*, 69 (3), 13–26.
- Sailhamer, J. H. 1992. *The Pentateuch as Narrative*. Grand Rapids: Zondervan Academic.
- Ska, J. L. 2000. *Our fathers have told us. Introduction to the analysis of hebrew narratives*. Roma: Editrice Pontificio Istituto Biblico.
- Sonnet, J-P. 2010. Ehyeh asher ehyeh (Exodus 3:14): Gods Narrative Identity among Suspense, Curiosity, and Surprise. *Poetics Today*, 31 (2), 331–51.
- Surls, A.D. 2017. *Making sense of the Divine Name in the Book of Exodus: from etymology to literary onomastics*. Winona Lake: Eisenbrauns.
- Waltke, B.K., O'Connor, M. 1990. *Introduction to Biblical Hebrew Syntax*. Winona Lake: Eisenbrauns.
- Wolf, W. 2007. Description as a Transmedial Mode of Representation: General Features and Possibilities of Realization in Painting, Fiction and Music. W: Bernhart, W., Wolf, W. (red.), *Description in Literature and Other Media (Studies in Intermediality; 2)*. Amsterdam: Brill Academic Pub, 1–87.